

Kulturutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om Tillgänglighetsbiblioteket Celia och lag om ändring av 11 § i lagen om allmänna bibliotek

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om Tillgänglighetsbiblioteket Celia och lag om ändring av 11 § i lagen om allmänna bibliotek (RP 95/2022 rd): Ärendet har remitterats till kulturutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringssekreterare Elina Anttila, undervisnings- och kulturministeriet
- kulturråd Tapani Sainio, undervisnings- och kulturministeriet
- lagstiftningsråd Anna-Stiina Tarkka, justitieministeriet
- direktör Minna von Zansen, Biblioteket för synskadade Celia
- undervisningsråd Susanna Rajala, Utbildningsstyrelsen
- verkställande direktör Valtteri Niiranen, Kopiosto ry
- servicechef Iiro Nummela, Synskadades förbund rf
- jurist Satu Lundelin, Sanasto rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- finansministeriet
- Finlands Kommunförbund
- Erilaisten Oppijoiden Liitto ry
- Förbundet Utvecklingsstörning rf
- Alzheimer Centralförbundet rf
- SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf
- Finlands biblioteksörening rf
- Finlands Förlagsörening rf
- Rådet för de allmänna biblioteken
- Niilo Mäki Instituutti.

Betänkande KuUB 6/2022 rd

PROPOSITIONEN

I propositionen föreslår regeringen att det stiftas en ny lag om Tillgänglighetsbiblioteket Celia. Genom lagen upphävs lagen om biblioteket för synskadade. Därtill föreslås det en ändring i lagen om allmänna bibliotek på grund av att ämbetsverkets namn ändras.

Genom den föreslagna lagen ändras ämbetsverkets namn till Tillgänglighetsbiblioteket Celia. Bibliotekets uppgifter preciseras, liksom bibliotekets roll som sakkunnig i fråga om tillgänglig publicering. Biblioteket föreslås fortfarande vara ett ämbetsverk inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde. I lagen föreslås bestämmelser om bibliotekets ställning, syfte och uppgifter, om att förmedlings- och utlåningstjänster och handledning ska vara avgiftsfria för kunderna samt om samverkan, ledningssystemet och bibliotekets organ.

I lagen föreslås också bestämmelser om förbud att använda och låna bibliotekets material samt om bibliotekets rätt att utfärda användningsregler för bibliotekets kunder.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2023 och avses bli behandlad i samband med den.

Lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2023.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

I propositionen föreslår regeringen att det stiftas en lag om Tillgänglighetsbiblioteket Celia, att lagen om biblioteket för synskadade (638/1996) upphävs och att 11 § i lagen om allmänna bibliotek ändras i fråga om bibliotekets namn. Det föreslås att ämbetsverkets namn ändras till Tillgänglighetsbiblioteket Celia (nedan Celia).

Den föreslagna lagen innehåller bestämmelser om ämbetsverkets ställning, syfte, organisation, uppgifter samt om avgiftsfria förmedlings- och utlåningstjänster och handledning för kunderna. De bestämmelser som är helt nya i förhållande till den gällande lagen rör bland annat samarbete med andra aktörer, förbud att använda och låna bibliotekets material samt användningsregler för kunderna.

Biblioteket ska enligt den föreslagna lagen förbättra jämlikheten i samhället för personer med en synskada eller någon annan läsnedsättning. Celia har som mål att förbättra förutsättningarna för läsning och lärande för personer som på grund av läsnedsättning till följd av sjukdom eller skada inte kan läsa tryckt text. Utskottet anser det vara viktigt att Celias tjänster motsvarar biblioteksanvändarnas behov inom olika livsområden, såsom studier, arbete och fritid, med beaktande av båda nationalspråken.

Sammantaget anser kulturutskottet att propositionen behövs och fyller sitt syfte. Utskottet tillstyrker därför lagförslagen utan ändringar.

Betänkande KuUB 6/2022 rd

Ämbetsverkets uppgifter och samarbete med andra aktörer

Utskottet anser att propositionen ger en bra beskrivning av Celias ställning och syfte att främja jämlik läsning. Biblioteket ska enligt propositionen främja aktivt läsande, mångsidig läskunnighet och kontinuerligt lärande genom att erbjuda tillgång till tillgängligt biblioteksmaterial och tillgängliga läromedel. Utskottet anser att propositionen också ligger i linje med den nationella läskunnighetsstrategin och dess prioriteringar av innehållet i fråga om läskunnighet samt tillgodosendandet av tillgänglighetsdirektivets krav i Finland. I Celias verksamhet är det också nödvändigt att beakta personer med invandrabakgrund och den dåliga tillgången till metoder för att identifiera deras lässvårigheter.

Celias verksamhet går ut på att enligt inskränkningarna i upphovsrättslagen utöva den lagfästa rätten att framställa exemplar av verk för personer med läsnedläggning. Utskottet anser därför att det är nödvändigt att den föreslagna lagen innehåller en hänvisning till 17 a § i upphovsrättslagen. Upphovsrättslagen innehåller också andra bestämmelser som ska iakttas i Celias verksamhet, såsom villkoren för framställning av exemplar i tillgängligt format enligt 17 b § och skyldigheterna för behöriga sammanslutningar enligt 17 c §. Upphovsrättslagen (11 §) kräver likaså att upphovsmannens ideella rättigheter ska iakttas också när exemplar av verk framställs med stöd av inskränkingsbestämmelsen.

Enligt ett sakkunnigyttrande kan Celia ensamt framställa endast cirka en tredjedel av de böcker som publiceras i Finland, inklusive läromedel, i tillgängligt format. Med tanke på en tillräcklig framställning av tillgängligt material är det väsentligt med samarbete mellan olika aktörer. Enligt ett sakkunnigyttrande kommer Celias verksamhet att få större samhälls- genomslagskraft om Celia kan rikta resurser till att främja tillgänglig publicering och ge aktörer inom förlagsbranschen och andra berörda grupper råd om tillgänglig publicering.

Propositionen preciserar de gällande bestämmelserna om samarbetet mellan Celia och andra bibliotek, vilket är viktigt med tanke på en smidig vardag och välbefinnande för personer med läsnedläggning. Trots att biblioteket är litet har det för närvarande ett rikstäckande partnersätverk: cirka 3 000 bibliotek, skolor och läroanstalter. Partnerskapet innebär att personer som behöver bibliotekets tjänster kan börja använda tjänsterna till exempel på sin egen ort, i sitt eget närbibliotek eller i sin skola. Utöver partnererna har Celia cirka 1 200 sammanslutningar som kunder, bland annat daghem, aktörer inom omsorgsbranschen samt fängelser, som förmedlar tillgängligt material till sina egna kunder med läsnedläggning.

Kundrelationen till biblioteket och de skyldigheter som den medför

Utskottet anser det vara viktigt att åtkomst till tillgängliga verk och läromedel endast erbjuds de kundgrupper som nämns i inskränkingsbestämmelsen i upphovsrättslagen. Det är väsentligt att se till att de verk som biblioteket lånar ut används endast av personer som har rätt att använda dem och att verken inte erbjuds en större personkrets än vad som anges i inskränkingsbestämmelsen. Hänvisningen i 1 § till 17 a § i upphovsrättslagen är således motiverad också för att avgränsa och förtydliga målgrupperna för de bibliotekstjänster som Celia tillhandahåller.

Betänkande KuUB 6/2022 rd

Utskottet anser det motiverat att bestämmelser om bibliotekets användningsregler (4 §) och förbud att använda och låna material (5 §) utfärdas på lagnivå. På detta sätt tillgodoses bibliotekskundernas rättigheter bättre än för närvarande.

Under sakkunnigutfrågningen föreslogs det bland annat att användningsreglerna också ska gälla grunderna för kundrelationen. Med hänvisning till inkommen utredning konstaterar utskottet att biblioteken redan har separata förfaranden och anvisningar för dem som registrerar sig som kunder för att säkerställa att de som blir kunder vid biblioteket uppfyller kraven i 17 a § i upphovsrättslagen. Således har grunderna för kundrelationen redan beaktats i processen och även i den ovan nämnda paragrafen.

I bestämmelsen om förbud att använda och låna material (5 §) står det att biblioteket för viss tid kan begränsa en kunds rätt att använda bibliotekets material, om kunden har överlåtit material som han eller hon fått från biblioteket till andra eller gett andra tillträde till bibliotekets material. Celia producerar, förmedlar och lånar ut biblioteksmaterial med stöd av upphovsrättslagen endast till personer med en synskada och andra personer med läsnedsättning och endast för deras eget bruk. Därför har biblioteksanvändaren inte rätt att överlåta biblioteksmaterial som han eller hon innehar till andra personer. Utskottet anser att förbudsbestämmelserna behövs, men konstaterar att det kan vara svårt att övervaka användningen av materialet på andra ställen än i biblioteket.

Utskottet påpekar att Celia i sin verksamhet ska följa de allmänna lagarna om offentlig förvaltning. Innan ett eventuellt förvaltningsbeslut om förbud att använda eller låna material fattas ska biblioteket se till att ärendet utreds tillräckligt och på behörigt sätt samt höra den kund som är part i ärendet i enlighet med förvaltningslagen (434/2003).

Bibliotekets tjänster ska beakta olika målgruppers behov och likabehandling

Utskottet betonar att Celia i sin verksamhet bör beakta alla målgrupper på lika villkor, också personer med intellektuella funktionsnedsättningar och talsvårigheter samt personer som behöver lättläst språk. Antagligen kommer behovet av lättlästa läromedel och lättläst litteratur att öka. Utskottet hänvisar till sitt betänkande (KuUB 19/2021 rd) om den utbildningspolitiska redogörelsen (SRR 1/2021 rd) och anser att tillgängliga läromedel är ett sätt att förbättra tillgången till effektivt stöd i rätt tid. Också de allmänna biblioteken har en viktig roll i denna uppgift.

Utskottet anser att målgrupperna för Celia bör beaktas också i direktionens sammansättning. Också datainsamlingen till exempel för utvärdering och utveckling av Celias verksamhet bör utsträckas till alla kundgrupper.

Med tanke på likabehandling är det också viktigt att de personer som hör till olika kundgrupper får heltäckande och lättillgänglig information om Celias tjänster. Olika patient- och folkhälsoorganisationer är utmärkta intressentgrupper i strävan efter en bredare användarkrets. Ett ökat samarbete enligt propositionen stärker i mån av möjlighet det ömsesidiga informationsutbytet och främjar ett bredare nyttjande av Celias tjänster.

Betänkande KuUB 6/2022 rd

I ett sakkunnigyttrande lyfts det fram en koncernutredning som undervisnings- och kulturministeriet inledde hösten 2021 och där man också planerar att slå samman Celia med andra ämbetsverk inom förvaltningsområdet. Utskottet anser det vara viktigt att se till att reformen inte försämrar tjänsterna och partnerskapssamarbetet för personer med läsnedsättning. Reformernas konsekvenser bör bedömas omsorgsfullt innan besluten fattas.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslag 1 och 2 i proposition RP 95/2022 rd utan ändringar.

Helsingfors 17.6.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Paula Risikko saml
medlem Marko Asell sd
medlem Jukka Gustafsson sd
medlem Veronika Honkasalo vänst
medlem Kaisa Juuso saf
medlem Emma Kari gröna
medlem Hilikka Kemppi cent
medlem Anneli Kiljunen sd
medlem Mikko Kinnunen cent
medlem Ari Koponen saf
medlem Mikko Ollikainen sv
medlem Pirkka-Pekka Petelius gröna
medlem Ville Valkonen saml.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Lahtinen.